

Mladá veda

Young Science

Špeciálne vydanie

Mladá veda

Young Science

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ ČASOPIS MLADÁ VEDA / YOUNG SCIENCE

Číslo 9, ročník 5., vydané v decembri 2017

ISSN 1339-3189

Kontakt: info@mladaveda.sk, tel.: +421 908 546 716, www.mladaveda.sk

Fotografia na obálke: Château de Chambord. © Branislav A. Švorc, foto.branisko.at

REDAKČNÁ RADA

doc. Ing. Peter Adamišin, PhD. (Katedra environmentálneho manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Dr. Pavel Chromý, PhD. (Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoje, Univerzita Karlova, Praha)

prof. Dr. Paul Robert Magocsi (Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto; Royal Society of Canada)

Ing. Lucia Mikušová, PhD. (Ústav biochémie, výživy a ochrany zdravia, Slovenská technická univerzita, Bratislava)

doc. Ing. Peter Skok, CSc. (Ekomos s. r. o., Prešov)

prof. Ing. Róbert Štefko, Ph.D. (Katedra marketingu a medzinárodného obchodu, Prešovská univerzita, Prešov)

prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Ing. Petr Tománek, CSc. (Katedra verejnej ekonomiky, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava)

REDAKCIA

PhDr. Magdaléna Keresztesová, PhD. (Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, Nitra)

Mgr. Martin Hajduk (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

RNDr. Richard Nikischer, Ph.D. (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha)

Mgr. Branislav A. Švorc, PhD., šéfredaktor (Vydavateľstvo UNIVERSUM, Prešov)

PhDr. Veronika Trstianska, PhD. (Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSŠ UKF, Nitra)

Mgr. Veronika Zuskáčová (Geografický ústav, Masarykova univerzita, Brno)

VYDAVATEĽ

Vydavateľstvo UNIVERSUM, spol. s r. o.

www.universum-eu.sk

Javorinská 26, 080 01 Prešov

Slovenská republika

© Mladá veda / Young Science. Akékoľvek šírenie a rozmnožovanie textu, fotografií, údajov a iných informácií je možné len s písomným povolením redakcie.

VYUČOVACIE ŠTÝLY UČITEĽA

EDUCATION STYLES OF A TEACHER

Mária Vargová ¹

Mária Vargová pôsobí na Vysokej škole technickej a ekonomickej v Českých Budějoviciach. Vedecko-výskumnú činnosť orientuje na oblasť didaktiky, modernizácie a aktualizácie metód, foriem a obsahu technicky zameraných predmetov na základných a stredných školách.

Maria Vargova works at the Institute of Technology and Business in České Budejovice. Her research activities are focused on the area of education, modernizing and updating of methods, forms and content of technically oriented subjects at primary and secondary schools.

Abstract

It is not possible for a teacher to achieve the educational target without his/ her professional qualities, and the relationship to the students and to the work he/ she performs. The teacher has a dominant role in the education. He/ she is a personality who has got the own style of work - the own style of teaching the students.

This is the main topic of the article. It looks at the teaching styles of a teacher as per the various authors who are the experts in this area. The article also describes the analysis of the personality characteristics of a teacher that have an important role in the teachers' profession.

Key words: teacher, educational process, educational style of a teacher, relationship teacher – student

Abstrakt

Bez profesijných kvalít učiteľa, jeho vzťahu k žiakom a k práci, ktorú vykonáva, nie je možné dosiahnuť výchovno-vzdelávacie ciele. Učiteľ vo vzdelávaní má dominantné postavenie. Je svojím spôsobom osobnosť a má svoj štýl práce, teda svoj štýl učenia žiakov.

Príspevok sa danou problematikou zaoberá. Je v ňom uvedené prehodnotenie vyučovacích štýlov učiteľa podľa rôznych autorov, ktorí sa danou problematikou zaoberajú a analýza osobnostných charakteristík učiteľa, ktoré majú v učiteľskej profesii významnú úlohu.

Kľúčové slová: učiteľ, vyučovací proces, vyučovací štýl učiteľa, vzťah učiteľ - žiak

Úvod

V dynamicky sa rozvíjajúcom svete sa vzdelávanie stáva nevyhnutné pre všetky vekové kategórie. Potrebné je u nich rozvíjať učebný potenciál a vytvárať návyky súvisiace so vzdelávaním. V školskom prostredí je vzdelávanie zamerané na komplexný rozvoj osobnosti žiaka a na utváranie vhodných podmienok pre jeho kvalitnú výchovu a vzdelávanie.

¹ Adresa pracoviska: doc. PaedDr. Mária Vargová, PhD., Katedra oborových didaktík, VŠTE České Budějovice, Okružní 10, 370 01 České Budějovice
E-mail: vargovam2@mail.vstecb.cz

Vzdelávanie na školách sa uskutočňuje prostredníctvom vyučovacieho procesu, do ktorého vstupuje učiteľ a žiaci. Z. Friedmann (s. 34, 35, 2001) vyučovací proces definuje ako „spoločnú činnosť učiteľa a žiaka. Učiteľ tento proces riadi (ide o komplexnú výchovno-vzdelávaciu činnosť a žiaci si aktívne osvojujú učivo, učia sa. Kvalifikovaný odborník, učiteľ, prenáša učivo v zmysle stanovených cieľov, pri rešpektovaní didaktických zásad a použitím rôznych vyučovacích metód i prostriedkov na žiakov“. J. Honzíková a M. Sojková (2014) sa v publikácii zaoberajú tvorivým učiteľom, učiteľom ako tvorcom. Autorky uvádzajú (s. 15), že „s rozvojom vedy a techniky je pre učiteľa dôležitá tiež schopnosť zvládať a diferencovať rozsah informácií. Len učiteľ s aktívnym prístupom k životu a k svojmu povolaniu môže podnieť svojich žiakov k tvorivej aktivite“. Učiteľ má vyučovací proces riadiť systematicky, k žiakom pristupovať priateľsky a odovzdávať im len aktuálne vedecky podložené informácie. Jeho štýl práce má byť humánný. Podľa Kosovej (In Turek, 2004, s. 39) „štýl práce humanistického učiteľa treba chápať ako súhrn charakteristík tvorivého, kooperujúceho, nedirektívneho, ale súčasne náročného učiteľa“. Každý učiteľ má svoj štýl práce. Jeho spôsob vyučovania, t. j. jeho vyučovací štýl, predstavuje kľúčové vlastnosti pre charakterizovanie učiteľa.

Vyučovacie štýly učiteľov

Vyučovací štýl učiteľa chápeme ako postup uplatňovaný vo výchovno-vzdelávacom procese. Môže byť posudzovaný na základe toho, aké vyučovacie metódy učiteľ používa, ako vníma žiaka, aké má výchovno-vzdelávacie ciele a pod. Vyučovací štýl je pre každého učiteľa špecifický a tým aj nezameniteľný.

Vyučovací štýl je úzko spojený s tým, ako učiteľ vníma výučbu. Kohoutek (2006) za základné charakteristiky vyučovacieho štýlu učiteľa považuje:

- Vlastný postup učiteľa pri riešení edukačných situácií.
- Vychádza z kognitívneho štýlu učiteľa.
- Prejavuje sa konkrétnymi stratégiami a spôsobmi riadenia učebnej činnosti žiakov.
- Považuje sa za flexibilnejší v porovnaní s vlastným učebným štýlom jedinca.
- Utvára sa v priebehu pedagogickej praxe.
- Spôsob, ktorým sa učiteľ najlepšie učí, má tendenciu považovať ho za najvhodnejší aj pre svojich žiakov.
- Často sa jeho chápanie prekrýva, alebo stotožňuje s výchovným štýlom učiteľa (autoritatívny, demokratický, liberálny). Autor poukazuje na dôležitosť vzájomného vzťahu výchovy a vzdelávania.

Švec (2005, s. 107) rozlišuje dva vyučovacie štýly a to adaptačný a inovatívny. Pri adaptačnom využíva učiteľ tradičné „praxou overené“ vyučovacie metódy. Tento štýl sa vyznačuje aj nedôverou učiteľa k inováciám. Učiteľ je stredobodom pozornosti pri vedení hodiny. Naopak pri inovatívnom štýle využíva učiteľ nové, moderné metódy. V centre pozornosti je žiak, ktorý sa môže aktívne zapájať do výučby, čo mu vytvára väčší priestor k tomu, aby sa vyjadril a bol aktívny. Dané štýly by sme od seba nemali oddeľovať, naopak oba môžu byť použité v rámci jednej vyučovacej hodiny.

Podľa H. A. Witkina (In Škoda, J. – Doulik, P. s. 68, 2011) vyučovacie štýly možno triediť na:

- *globálny vyučovací štýl* – učiteľ je zameraný viac na žiakov, prejavuje menší odstup od žiakov, je empatickejší, často sa prispôsobuje potrebám a želaniam žiaka,
- *analytický vyučovací štýl* – je orientovaný predovšetkým na výkon a pri hodnotení sa zameriava na výkon ako taký, snahu žiaka spravidla neocenuje,
- *manažérsky vyučovací štýl* - najviac zdôrazňuje obsah vzdelávania a vyučovacie metódy, menší dôraz kladie na potreby žiakov a na zisťovanie individuálnych potrieb žiaka,
- *facilitačný vyučovací štýl* – zameriava sa na rozvoj a starostlivosť o jedinečné schopnosti a osobnostné rysy každého žiaka a podporuje jeho autenticitu,
- *liberálny vyučovací štýl* – dominantné sú vzdelávacie ciele a znalosť učiva a vedľajšie sú metódy a potreby žiakov a vzťahy medzi učiteľom a žiakom.

Autori Škoda, J. – Doulik, P. (2011) uvádzajú intelektové vyučovacie štýly vymedzené R. J. Sternbergom. R. J. Sternberg ich člení na:

- *monarchistický štýl* – býva netolerantný, má tendenciu zjednodušovať problémy, vidí ich iba schematicky a nezaujíma sa o ich príčiny,
- *hierarchický štýl* – býva tolerantný a flexibilný, pri riešení problémov systematický a rozhodný,
- *oligarchický štýl* – je nerozhodný,
- *anarchistický štýl* – k problémom pristupuje náhodne, uchýľuje sa k vyhýbavým riešeniam.

Na základe klímy v triede, spôsobu riadenia výučby a vzťahu k žiakom Turek, I. (2014, s. 138, 139) rozlišuje vyučovací štýl učiteľa:

- *Autoritatívny vyučovací štýl* - učiteľ určuje sám, čo a ako sa bude vyučovať, čo majú žiaci robiť. Je dominantným prvkom výučby, vyžaduje prísnu disciplínu, názory žiakov ho nezaujímajú a v prípade ich prezentácie ich nerešpektuje. Udržiava si od žiakov odstup. Žiaci ho považujú za prísneho, netolerantného, bez zmyslu pre humor. Majú z neho strach, ale rešpektujú jeho odbornosť.
- *Demokratický vyučovací štýl* - učiteľ sa zaujíma o názory žiakov, používa sebareflexiu a pracuje so spätnou väzbou vo svojej práci. Prípúšťa diskusiu a snaží sa vytvárať pozitívnu sociálnu klímu. Je tolerantný, žiakom pomáha. Vážia si ho a majú ho radi.
- *Liberálny vyučovací štýl* - učiteľ je veľmi nerozhodný a žiaci to zneužívajú. Bavia sa pri výučbe a odpisujú pri písomkách. Takéhoto učiteľa majú radi, ale nie vždy ho rešpektujú.
- *Nevyhraný vyučovací štýl* - tento štýl by sme našli hlavne u začínajúcich učiteľov, ktorí sa ešte hľadajú a nemajú dostatok skúseností. V závislosti od situácie sú raz demokratickí, inokedy liberálni, alebo autoritatívni.

Každý človek je iný a tak aj učitelia sú rôzni. Niektorí využívajú v maximálnej miere dostupné moderné vyučovacie prostriedky, iným je bližšia klasická výučba (bez akýchkoľvek

vyučovacích prostriedkov alebo ich používanie v minimálnej miere). Odlišujú sa spôsobom výučby, ktorá môže byť ovplyvnená prostredím alebo krajinou kde pôsobia. Rozdiely medzi učiteľmi môžu byť aj v tom ako komunikujú so žiakmi, aký vyučovací štýl uplatňujú, do akej miery využívajú učebnicu alebo informačné technológie.

Ako sme už uviedli, existujú rôzne typy vyučovacích štýlov učiteľov. Ich poznanie, orientácia v problematike a využitie v praxi môže výrazne ovplyvňovať kvalitu vzdelávania. Každý učiteľ má svoj štýl vyučovania, závisí to od jeho osobnosti.

Vyučovací štýl v kontexte typológie osobnosti

V učiteľskej profesii významnú úlohu majú osobnostné charakteristiky. „Učiteľ musí byť osobnosťou, regulujúcou vzťahy v prostredí, v ktorom pracuje a reguluje aj seba samého“ (Pavelka – Bajtoš, 1999, s. 127). Pre žiakov je vzorom, preto musí či v pedagogickom procese alebo mimo neho vystupovať korektne. V mnohých prípadoch je učiteľ pre svojich žiakov vzor, idol. Podľa neho sa žiaci správajú, vyjadrujú, a v mnohých prípadoch ho vo veľkej miere napodobňujú (účes, obliekanie, vyjadrovanie). Učiteľ svojim vystupovaním a prístupom k vzdelávaniu ovplyvňuje žiakov a ich prístup k vzdelávaniu (hľadanie nových informácií s využitím nových technológií a pod.). Pre žiakov je autorita, je to osobnosť. Jeho učebný štýl je závislý od osobnostnej charakteristiky. Učitelia sú rôzni, preto môžeme hovoriť o rôznych typoch osobnosti učiteľov.

Jednu z najčastejšie uvádzaných typológií osobností učiteľov, ktoré do značnej miery determinujú vyučovací štýl učiteľa, vytvoril nemecký psychológ filozof Waldemar Oskar Döring (Kohoutek, 2009). Vychádzal zo Všeobecnej typológie osobnosti podľa nemeckého psychológa, filozofa a vysokoškolského pedagóga Eduarda Sprangera, založenej na hodnotách uprednostňovaných v živote.

Vyučovací štýl učiteľa možno posudzovať podľa rôznych hľadísk v závislosti od typológie osobnosti. Autori Fenstermacher, G. D. – Soltis, J. F. (In Bajtoš, s. 346-348, 2013) navrhli kritériá na určenie typov učiteľa. Triedia ich:

- podľa toho, aké používa učiteľ metódy,
- ako vníma žiaka,
- ako pozná obsah vzdelávania,
- ako chápe vzdelávacie a výchovné ciele,
- aké sú vzťahy medzi ním a žiakmi.

Na základe určenia typov učiteľov autori zatriedili vyučovací štýl učiteľa do troch kategórií:

- *Exekutívny štýl* - sa vyznačuje efektivitou, povzbudzovaním žiakov k učeniu, systematickou organizáciou a korektnou spätnou väzbou. Učiteľa chápu ako manažéra učenia a získavania vedomostí, zručností a kompetencií.
- *Facilitačný štýl* - kladie dôraz na využitie skúseností žiaka, učiteľ – facilitátor pomáha žiakom rozvíjať ich osobnosť. Autori sa zamerali na rozvoj a starostlivosť o jedinečné schopnosti a osobnostné rysy každého človeka, podporujú jeho incentivitu (súbor podmienok ako motivačný faktor navodzujúci vôľu na činnosť, a tým uspokojenie potreby).

- *Liberálny štýl* - je charakteristický učiteľovou osobnosťou, ktorá sa snaží učiť žiakov novému spôsobu myslenia, pomáha im stať sa morálnymi, erudovanými a hodnotnými. Prístup „slobodného“ vzdelávania predstavuje pohľad na učiteľa ako na osloboditeľa ducha.

Autori stanovili aj spoločný rámec pre komparáciu typológie. Skladá sa z piatich ústredných súčastí vyučovania (MAKER):

- **M** – methods (vyučovacie metódy)
- **A** - awareness (vlastnosti a potreby žiakov)
- **K** – knowledge (znalosti učiva)
- **E** – ends (ciele vyučovania)
- **R** – relationships (interakcia medzi učiteľom a žiakom).

Podľa Fenstermachera, G. D. – Soltisa, J. F. (2008) sa uvedená typológia považuje ako vhodná a veľmi dobrá pomôcka pre učiteľa najmä v rámci jeho sebareflexie. Navrhnuté kritériá na určenie typov učiteľa a triedenie vyučovacích štýlov učiteľa predstavujú prehodenie osobnostných vlastností učiteľa vo vzťahu k žiakom.

Existujú ďalšie typológie osobností učiteľov, ich zatriedovanie do určitých skupín podľa stanovených kritérií, najmä prevládajúcich vlastností. K známym typológiám patrí tiež Caselmannova typológia, ktorej základ tvorí vzťah učiteľa k učivu a k žiakom. Na základe tohto vzťahu E. Caselmann (In Turek, s. 138, 2014) určil dva základné typy učiteľov:

1. *Učiteľ logotrop* - sústreďuje sa predovšetkým na učivo, viac si všíma učivo ako svojich žiakov.
2. *Učiteľ pajdotrop* - sústreďuje sa predovšetkým na žiakov, viac sa zaujíma o žiakov ako o učivo, rešpektuje ich vekové a individuálne osobitosti.

Tieto dva základné typy E. Caselmann ešte ďalej člení:

Učiteľ logotrop

***Filozoficky orientovaný** – stále sa usiluje utvárať a prehľbovať svoj svetonázor a chce k tomu vychovávať aj svojich žiakov. Takýto učiteľ veľmi sugestívne vplýva na žiakov.*

***Odborne vedecky zameraný** – koncentruje sa na svoj vyučovací predmet, všade ho presadzuje, považuje ho za najdôležitejší, snaží sa preň získať aj svojich žiakov. Je dobrý v oblasti vzdelávania, ale už menej v oblasti výchovy.*

Učiteľ pajdotrop

Individuálne psychologicky zameraný – zaujíma sa o jednotlivých žiakov, o ich problémy, usiluje sa ich pochopiť a získať si ich.

Všeobecne psychologicky zameraný – stredobodom jeho záujmu nie sú jednotliví žiaci, ale celá skupina žiakov nediferencovane.

V odbornej literatúre sa môžeme stretnúť aj s ďalšou typológiou učiteľov podľa G. D. Fenstermachera (In Dyrtrtová, R. – Krhutová, M., 2009, s. 20). Autor rozdeľuje učiteľov do nižšie uvedených kategórií:

- *učiteľ - manažér* – jeho výučba sa vyznačuje efektívnosťou, lebo dodržiava presnú organizáciu vo vyučovaní pri súčasnom využití spätnej väzby (reflexie),
- *učiteľ - facilitátor* – je orientovaný na individualitu výučby, taktiež i na potreby a záujem jednotlivých žiakov,
- *učiteľ s pragmatickým štýlom výučby* – je zameraný na ciele, proces a výsledky vzdelávania.

Z množstva charakteristík typológií učiteľov však vyplýva jednotný záver. V procese vzdelávania učiteľ musí vplývať na svojich žiakov predovšetkým svojím vystupovaním, odbornosťou, svojou osobnosťou a pozitívnym vzťahom. Učiteľ sa musí často zamyslieť nad sebou, prehodnotiť svoju prácu, svoj štýl prípravy na vyučovanie a štýl práce so žiakmi, prehodnotiť prístup k vzdelávaniu žiakov, systémový prístup k riešeniu tohto stavu a hľadať cestu ako vytvoriť ten správny vzťah učiteľ – žiak.

Záver

Dnešná doba si vyžaduje ľudí samostatne a tvorivo mysliacich, komunikatívnych a pohotových v každej situácii. Pripraviť ich pre život je úlohou školy. Nezastupiteľné miesto v tomto prostredí má učiteľ. Jeho prístupom, vhodne zvoleným štýlom práce a pomocou didaktických prostriedkov ich vychováva a vzdeláva. Vyučovacieho procesu sa tak stáva podstatnou súčasťou vzdelávania. „Vysoká kvalita vzdelávacieho systému, kde spadá kvalita školy, kvalita vyučovacieho procesu, kvalita vyučujúcich pedagógov, kvalita učenia sa stáva naliehavou a rozhodujúcou podmienkou existencie škôl v Slovenskej republike“ (Turek, 2014).

*Tento článok odporúča na publikovanie vo vedeckom časopise Mladá veda:
doc. Ing. Ján Kmec, CSc.*

Použitá literatúra

1. BAJTOŠ, Ján a Jozef PAVELKA, 1999. *Základy didaktiky technickej výchovy*. Prešov: PU, s. 127. ISBN 80-88722-46-2.
2. DYTRTOVÁ, R. a KRHUTOVÁ, M. 2009. *Učitel. Příprava na profesi*. Praha: Grada Publishing, a.s., s. 28. ISBN 978-80-247-2863-6.
3. FENSTERMACHER, G.D.- SOLTIS, J. F. 2008. *Vyučovací styly učitelů*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-471-7.
4. FRIEDMANN, Zdeněk, 2001. *Didaktika technické výchovy*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, s. 34, 35. ISBN 80-210-2641-3.
5. HONZÍKOVÁ, Jarmila a Margaréta SOJKOVÁ, 2014. *Tvůrčí technické dovednosti*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, s. 15. ISBN 978-80-261-0412-4.
6. KOHOUTEK, Rudolf, 2006. *Vyučovací styly učitele a učební styly žáků*. In: *Problémy kurikula základní školy*. Brno: PF MU. ISBN 80-210-4125-0.
7. KOHOUTEK, Rudolf, 2009. *Typologie osobnosti učitelů*. 27. 12.2009. <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/typy-osobnosti-ucitelu>.
8. ŠVEC, V. 2005. *Pedagogické znalosti učitele: teorie a praxe. 1. vyd.* Praha: ASPI, s. 107. ISBN 80-7357-072-6.
9. ŠKODA, J. - DOULIK P. 2011. *Psychodidaktika*. Praha: Grada Publishing, a.s. 68. ISBN 978-80-247-3341-8.
10. TUREK, Ivan, 2004. *Inovácie v didaktike*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, s. 39. ISBN 80-8052-188-3.
11. TUREK, Ivan, 2014. *Didaktika*. Bratislava: Edícia škola, s. 19. ISBN 978-80-8168-004-5.